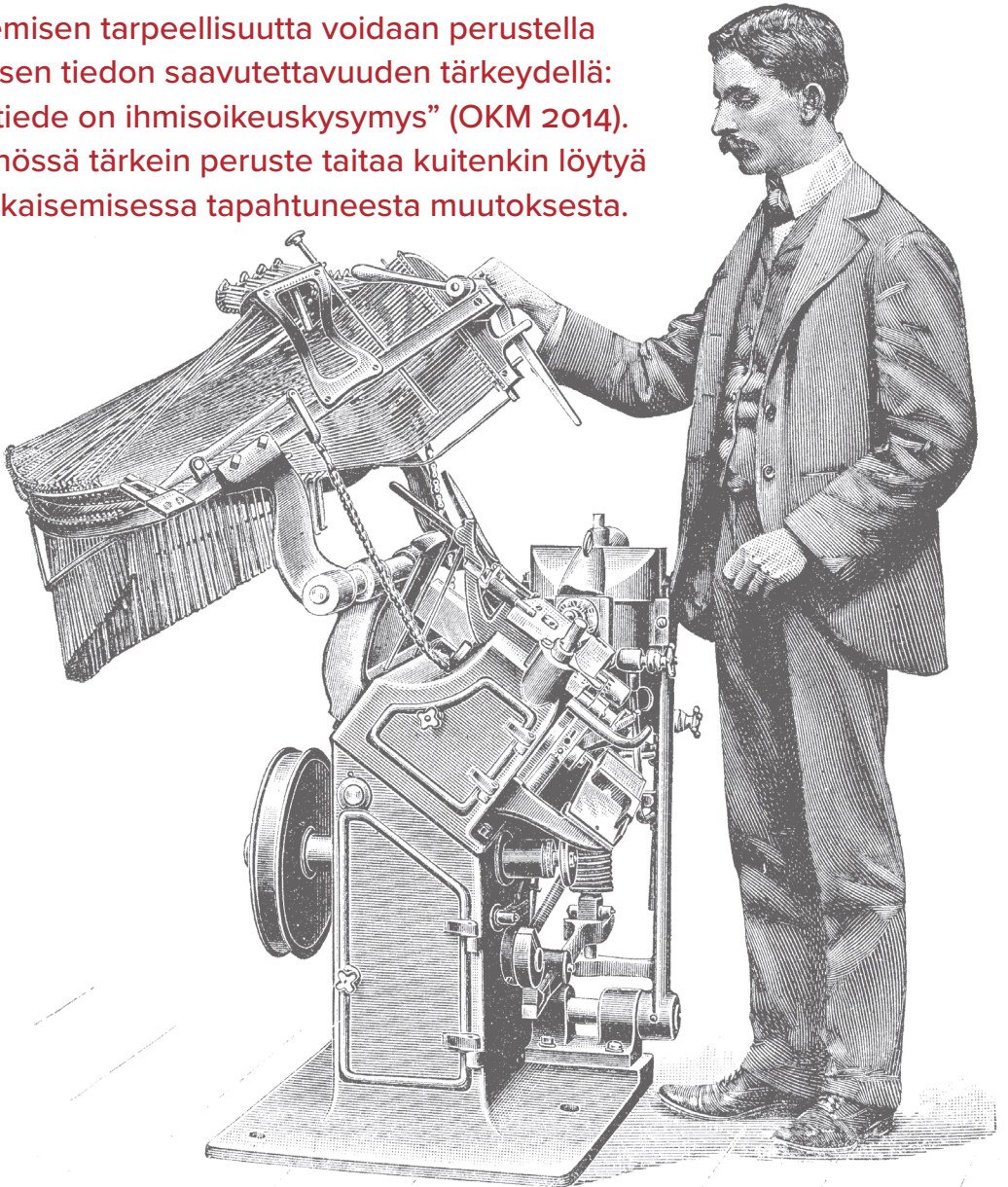

AVOIMEN JULKAISEMISEN JÄTTIASKEL

RISTO IKONEN

Viime aikoina tiedepoliittisessa keskustelussa on avoin julkaiseminen ollut vahvasti esillä. Avoimen julkaisemisen tarpeellisuutta voidaan perustella tieteellisen tiedon saavutettavuuden tärkeydellä: ”Avoin tiede on ihmisoikeuskysymys” (OKM 2014). Käytännössä tärkein peruste taitaa kuitenkin löytyä tiedejulkaisemisesta tapahtuneesta muutoksesta.

Seuraavassa tarkastelen, miksi *open access* -julkaiseminen on noussut tiedeyhteisön ja rahoittajatahojen mielenkiinnon kohteeksi. Tämän jälkeen käyn läpi tiedejulkaisemisen laatuksiteristöä ja miten se vaikeuttaa avoimesta julkaisemisesta avautuvien mahdollisuuksien täysimittaista hyödyntämistä. Lopuksi esitän luonnoksen julkaisustrategiaksi, jolla suomalaisille tiedelehdille avataan mahdollisuus kehittyä kansainvälisesti merkittäviksi julkaisuiksi.

Aina vain kalliimpi tieto

Paperiaikaan joidenkin tiedejulkaisujen tilausmaksu oli yhteisötilaajalle jopa monikymmenkertainen verrattuna yksityishenkilöltä perittyyn tilausmaksuun. Tämä oli tietenkin mahdollista vain siinä tapauksessa, että kyseessä oli oman tieteenalansa kärkijulkaisu. Korotetulla yhteisötilaajan maksulla lehteä kustantava tiedeseura pystyi muun muassa alentamaan konferenssimaksuja ja jakamaan tutkijastipendejä. (Bull 2016.)

Tilausmaksulla rahastamisesta ei ollut mainittavaa haittaa niin kauan kuin kyse oli enemmän poikkeuksesta kuin säännöstä. Tilanne alkoi kuitenkin muuttua, kun tieteellisten julkaisujen tuottaminen alkoi siirtyä tiedeseuroilta kaupallisille kustantamoille. Taustalta löytyy ihan järkevältä tuntuvat perusteet: tekstien työstäminen valmiiksi julkaisuksi vaatii paljon työtä, joten taiton, markkinoinnin ja jakelun ulkoistaminen kaupalliselle toimijalle on varmasti tuntunut hyvältä ajatukselta. Seura tuotti julkaistavan materiaalin ja sai siitä korvauksen. (Willinsky 2006, 57.) Niinpä alituisesta niukkuudesta kärsinyt seura saattoi yllättäen kyetä myöntämään tutkija-apurahoja ja näin edistämään oman alansa tutkimusta.

Sähköinen julkaiseminen mahdollisti arvostettujen tiedelehtien nivomisen samaan pakettiin vähemmän arvostettujen lehtien kanssa. Vaikka paketissa eri tutkimusalat ja lähestymistavat eivät muodostaneet eheää kokonaisuutta, tieteenalojen avainjulkaisut saadakseen kirjaston oli pakko tehdä ”big deal” eli ostaa koko paketti. (Lagoze ym. 2015.) Ja koska kyse on ainutlaatuisesta välttämättömyystuotteesta, hinnan voi määrittää myyjä.

Tällä hetkellä kirjastot joutuvat hankkimaan lehtensä jättimäisinä paketteina, joiden hinta on noussut jatkuvasti. Vuonna 2016 sähköiset leh-

yliopisto	kirjasto- aineistokulut	e-kausijulkaisut	e-lehdet/ kulut
Helsingin yo	7,7 Me	5,8 Me	75,3%
Itä-Suomen yo	2,9 Me	2,0 Me	69,0%
Jyväskylän yo	2,4 Me	2,0 Me	83,3%
Oulun yo	2,5 Me	1,9 Me	76,0%
Tampereen yo	2,1 Me	1,4 Me	66,6%
Turun yo	3,5 Me	2,3 Me	65,7%

Taulukko 1. Joidenkin yliopistokirjastojen kirjastoaineistohankintojen yhteisumma ja e-kausijulkaisujen hankintakulut, miljoonaa euroa (Me). (Lähde: Tieteellisten kirjastojen tilastotietokanta.)

vuosi	hankinnat yht.	e-lehdet	%
2012	26,5 Me	15,8 Me	59,6 %
2013	26,0 Me	16,6 Me	56,6 %
2014	27,1 Me	17,7 Me	65,3 %
2015	28,5 Me	18,8 Me	65,9 %
2016	31,3 Me	22,6 Me	72,2 %

Taulukko 2. Sähköisten tiedelehtien osuus yliopistokirjastojen aineistohankinnan kokonaisuudesta vuosina 2012–16. (Lähde: Tieteellisten kirjastojen tilastotietokanta.)

det haukkasivat noin 68 % Itä-Suomen yliopiston aineistohankintakuluista. Vuonna 2012 e-lehtien osuus oli vain 60 %. E-lehtien hankintahinta oli tällä välin noussut 1,5 miljoonasta eurosta reiluun 1,9 miljoonaan euroon. (UEF 2016, 65.) Tieteellisten kirjastojen tilastotietokannan (2017) mukaan tilanne on samansuuntainen muissakin yliopistoissa (ks. taulukko 1).

Ongelma on todellinen ja erittäin vakava. Kuluja ei nimittäin voi enää pienentää siten, että kirjaston hankinnoista vastaava yksinkertaisesti poistaisi osan lehdistä tilauslistalta. Vaikka lehtiä on tarjolla erisuuruusina paketteina, valittu paketti on ostettava yhtenä kokonaisuutena, miellyttipä hinta tai ei. Valinta on vaikea, sillä jos tilaus päättyy, jäljelle ei jää enää edes vanhoja numeroita. Kustantamojen kannalta kyse ei ole enää liiketoiminnasta vaan paremminkin pysyvistä oikeudesta siirtää leijonanosaa

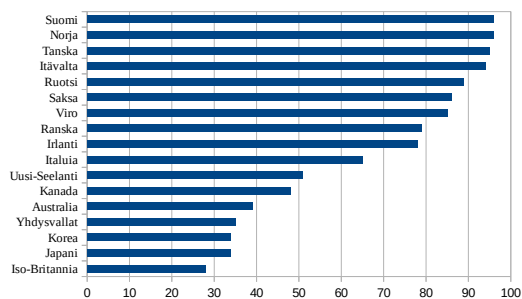
kirjastojen vuosibudjetista itselleen. Suomessa sähköisten tiedelehtien osuus tieteellisten kirjastojen aineistonhankintakuluista oli vuonna 2012 varsin korkea, 59,6 %. Vuonna 2016 osuus oli kasvanut jo 72 %:iin. Viidessä vuodessa e-lehtien hankintahinta on noussut peräti 7 miljoonaa euroa. (Taulukko 2.)

Nykyjärjestelmää on kritisoitu siitä, että se mahdollistaa yksityisen voitonkeruun tuotteella, jonka valmistuskustannukset on maksettu yhteisistä varoista. Tilanne on ärsyttänyt tieteentekijöitä: vuonna 2012 käynnistyi tieteentekijöiden ja yliopistojen boikotti Elsevieriä vastaan (Lagoze ym. 2015; Gowers 2017). Hajanaisista vastustusyrityksistä huolimatta suurten kustannustalojen ote tiedejulkaisemista on tiukempi kuin koskaan ennen, vaikka sähköiseen julkaisemiseen siirtymisen jälkeen niiden merkityksen olisi pitänyt haipua ole-mattomiin (Larivière, Haustein ja Mongeon 2015).

Suomessa on kirjastojen kulurakenteen vääristymiseen suhtauduttu hämmästyttävän tynnosti. Näin sitä huolimatta, että yliopistolaitoksen asema on täällä kovin erilainen kuin esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Yhdysvalloissa (kuvio 1). Suomessa, kuten monessa muussakin Euroopan maassa, valtio vastaa pääosasta yliopistojen rahoituksesta. Näin ollen valtiovallalta voi vaikuttaa myös siihen, millä tavoin yliopistolaitos sille suotuja varoja käyttää.

Tässä yhteydessä ei tarvitse paneutua siihen, miksi nimenomaan Pohjoismaissa valtion rahoitusosuus on niin korkea. Riittää kun todetaan, että historiallisen kehkeytymisen myötä yliopiston asema yhteiskunnassa on muotoutunut täällä omanlaisekseen. Kerran muodostuttuaan yhteiskunnan rakenteet jatkavat toimintaansa omalakisesti. Siksi on todennäköistä, että valtion myöntämän rahoituksen osuus tulee Suomessa vastaisuudessaakin säilymään poikkeuksellisen suurena. Tämä tarkoittaa, että tieteentekijöillä ei ole tarvetta heittäytyä samanlaiseen julkaisukilpailuun kuin mitä Isossa-Britanniassa tai Yhdysvalloissa käydään.

Syystäkin Suomi tunnetaan koulutusmaana. Jo nyt olemme paitsi koulusuoritusten myös tieteen suurvalta. Tämä ei johdu siitä, että suomalaisilla olisi erityisen hyvät hengenlahjat muihin kansoihin verrattuna. Se johtuu suunnitelmallisesta koulutuksen kehittämisestä ja sen taustalla vaikuttaneesta yhteiskuntakäsityksestä. Niin halutessaan Suomi voisi olla kokoaan suurempi myös uuden-

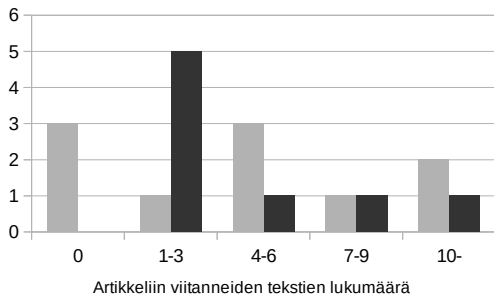
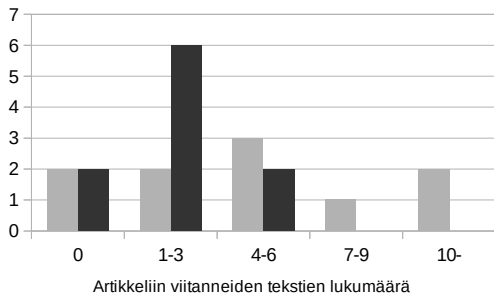
Kuvio 1. Julkisen rahoituksen osuus korkeasteen oppilaitosten kokonaistuloista vuonna 2014 (Lähde: OECD 2017, 200.)

laisen julkaisukulttuurin maana. Lähtötilanne vaikuttaa hyvältä, sillä jo nyt valtiovalta tukee aktiivisesti avointa julkaisemista. Yksi hienoimmista saavutuksista on open access -lehtiä varten tuotettu journal.fi-julkaisualusta. Tästä huolimatta asia ei ole oikein edennyt. Miksiköhän?

Miten erotat jufokolmosen jufoykkösestä?

Tieteellisen seurain valtuuskunnan (TSV) selvityksessä (Ilva ja Lilja 2014) mainitaan kolme avoimen julkaisemisen yleistymistä hidastavaa tekijää. Ensinnäkin tutkijoiden halu meritoitua ja näin parantaa omaa tai tutkimusryhmän toimintaedellytyksiä houkuttelee julkaisemaan korkean jufo-luokituksen saaneissa lehdissä. Toiseksi, yliopistojen rahoitusmallissa 13 % kokonaisrahoituksesta jaetaan julkaisujen laadun perusteella (jota mitataan jufo-luokituksella), minkä tähden on yliopiston intressin mukaista ohjata henkilökuntaa julkaisemaan korkean jufo-luokituksen saaneissa lehdissä. Lisäksi todetaan, että julkaisemisella on merkitystä myös tieteellisille seuroille, jotka näin saavat säilytettyä jäsenmääränsä suurin piirtein entisellään.

Näistä viimeksi mainittu ei ole oikeastaan ongelma lainkaan. Kyse on pikemminkin ajatuski-vettymästä, jossa toiminnan jatkamista entiseen tapaan voi perustella toteamalla, että ”näin on ennenkin toimittu”. Joidenkin tieteellisten seurojen haluttomuus siirtyä avoimeen julkaisemiseen kummastuttaa, sillä alun pitäen niiden tarkoitus on ollut kaikin tavoin edistää eikä suinkaan vaikeuttaa tieteellisen tiedon leviämistä. Tekstien piilottaminen maksumuurin taakse ei siten palvele seurojen alkuperäistä tarkoitusta.

Kuvio 2. Jufo-luokitellussa lehdessä vuonna 2014 julkaistuun artikkeliin viittaaminen muissa tiedeteksteissä: esimerkiksi aikuiskasvatustiede ja kasvatustiede.

Sen sijaan julkaisukanavien arvottaminen neljään jufo-luokkaan (ks. Julkaisufoorumi 2018) aiheuttaa aidosti ongelmia. Vuonna 2017 voimaan tullessa yliopistojen rahoitusmallissa yhden jufo 3 -artikkelin painoarvo on peräti nelinkertainen jufo 1 -artikkeliin verrattuna (OKM 2015, 36).

Julkaisufoorumin (Jufo) luokitus perustuu oletamaan, että tutkimuksen laatu ja siten sen vaikuttavuus riippuvat siitä lehdestä, jossa tulokset julkaistaan. Mutta entäpä jos korkean jufo-luokituksen saaneessa lehdessä julkaistaan teksti, joka ei lukijoita kiinnosta? Onko se silloin ”hyvä” julkaisu? Lukijoita kiinnostamattoman artikkelin voisi väittää olevan tieteellisesti vähäarvoinen.

Onko tällaisia lukijoiden hyljeksimiä artikkeleita sitten julkaistu jufo 3 -lehdissä? Ja mikä mahtaa tilanne olla alemman jufo-luokituksen saaneissa lehdissä? Näihin kysymyksiin hain vastausta pistokokeen tapaan toteutetulla vertailulla. Valitsin vertailuun jufo 3 -luokituksen saaneen julkaisun pariin samaan aihepiiriin liittyvän mutta jufo 1 -luokituksen saaneen julkaisun. Verrokkiparit edustavat neljää tutkimussuuntausta, nimittäin aikuiskasvatustiedettä, kasvatustiedettä, johtamisen tutkimusta ja psykologiaa. Tarkasteluun valitsin vain sellaisia julkaisuja, joiden artikkelit voi lukea myös verkon välityksellä ja joista kävi ilmi artikkeleihin tehtyjen viittausten lukumäärä. Ensimmäisen valitsin jufo 3 -luokituksen saaneen lehden

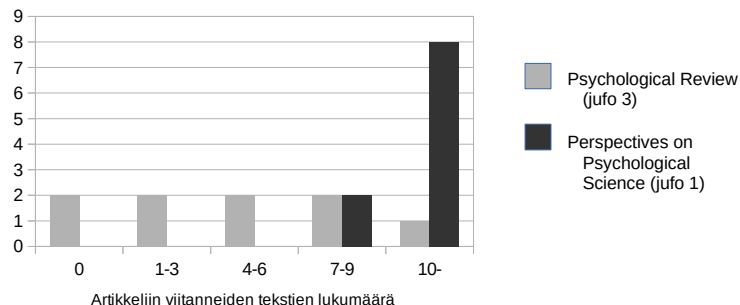
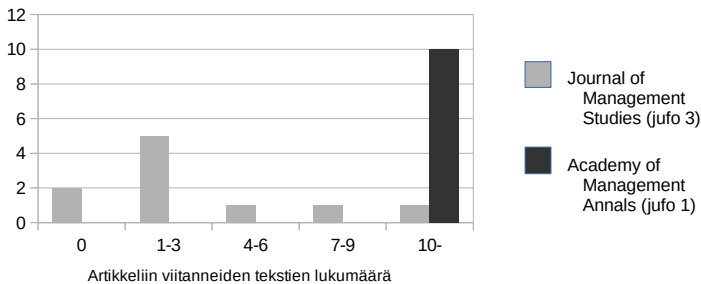
ja tämän jälkeen sille verrokin jufo 1 -luokituksen saaneiden lehtien joukosta.

Jotta aikaa olisi kulunut riittävästi viittauksien kerryttämiseen, tarkasteltavaksi valitsin vuoden 2014 vuosikerran. Jokaisesta lehdestä poimin järjestyksessä kymmenen artikkelia viimeisimmäksi julkaistusta numerosta alkaen. Jos kyse oli teemanumerosta, neljän artikkelin jälkeen poimintaa jatkettiin seuraavasta numerosta. Kaikkiaan tarkasteltavia artikkeleita oli 80. Yksi lehdistä salli vain käsikirjoitusversion rinnakkaisjulkaisemisen (SherpaRoman-värikoodi *yellow*), loput sallivat myös muokatun käsikirjoituksen ja tekstin pdf-version julkaisemisen (värikoodi *green*).

Aikuiskasvatuksen alalta vertailuun valikoitui *Adult Education Quarterly* (jufo 3) ja *Adult Learning* (jufo 1). Korkeimman jufo-luokituksen saaneessa lehdessä oli kuusi artikkelia, joihin oli viitattu neljä kertaa tai useammin, kun alemman jufo-luokituksen lehdessä tällaisia artikkeleita oli vain kaksi. Molemmissa oli kuitenkin kaksi artikkelia, joihin ei ollut viitattu lainkaan. Käsittelemiensä teemojen puolesta lehdet muistuttivat varsin paljon toisiaan. (Kuvio 2.)

Kasvatustieteen alalta vertailtavana oli *American Educational Research Journal* (jufo 3) ja *The Australian Educational Researcher* (jufo 1). Ensiksi mainituksa oli kuuteen artikkeliin viitattu neljä kertaa tai useammin, kun jälkimmäisessä tällaisia artikkeleita oli vain kolme. Yllättävää kuitenkin on, että korkeam-

Kuvio 3. Jufo-luokitellussa lehdessä vuonna 2014 julkaistuu artikkeliin viittaaminen muissa tiedeteksteissä: esimerkkeinä johtamistiede ja psykologia.

man jufo-luokituksen saaneessa lehdessä oli kolme artikkelia, joihin ei ollut viitattu kertaakaan, kun taas jufo 1 -luokituksen saaneessa lehdessä ei ollut yhtään viittauksia vaille jäänyttä artikkelia. Yhteen artikkeliin oli viitattu kerran, kahden ja kolmen viittauksen artikkeleita oli kaksi kumpaisiakin. (Kuvio 2.) Niin viittausten määrän, latauskertojen kuin artikkelien aiheidenkin perusteella lehdet vaikuttavat hämmästyttävän samankaltaisilta ja -tasoisilta.

Johtamistieteestä tarkasteluun valikoituivat *Journal of Management Studies* (jufo 3; tarkasteltavista lehdistä ainoa, joka sallii vain käsikirjoitusversion rinnakkaistallentamisen) ja *Academy of Management Annals* (jufo 1). Tulokset ovat hämmentäviä (kuvio 3). Korkeimman jufoluokan lehdessä kolme artikkelia saa neljä viittausta tai enemmän. Kaksi artikkelia jää kokonaan ilman viittauksia. Matalamman jufo-luokittelun saaneessa julkaisussa viittauksia ilman jääneitä artikkeleita ei ole lainkaan. Siinä ei ole liioin yhtään artikkelia, johon olisi viitattu 1–3, 4–6 tai 7–9 kertaa, sillä kaikkiin kymmeneen artikkeliin oli viitattu useammin kuin kymmenen kertaa. Pienin viittaustilanne oli 13, toiseksi pieni 18 ja kolmanneksi pienin 25. Suosituin artikkeli oli saanut 175 viittausta. Kyseistä tekstiä oli katsottu 8 269 kertaa. Tämän parin kohdalla jufo-luokitusta on vaikea ymmärtää.

Psykologian alalta vertailtavana oli *Psychological Review* (jufo 3) ja *Perspectives on psychological*

Science (jufo 1). Korkeimman jufo-luokituksen saaneessa lehdessä oli viiteen artikkeliin viitattu neljästi tai useammin. Suosituin artikkeli oli saanut 15 viittausta ja toiseksi suosituin 10 viittausta. Kahteen artikkeliin ei ollut viitattu lainkaan. (Kuvio 3.) Alemman jufo-luokituksen saaneen lehden osalta tilanne on hämmästyttävän samankaltainen kuin johtamistieteessä. Kahteen artikkeliin oli viitattu 7–9 kertaa ja loppuihin kahdeksaan 10 kertaa tai useammin. Suurin viittaustilanne oli 93, toiseksi suurin 48 ja kolmanneksi suurin 45. Tämänkin parin osalta jufo-luokitus tuntuu perustuneen johonkin muuhun kuin tutkimuksen vaikuttavuuteen.

Kahdeksan tiedelehden, niissä julkaistujen viittaustietojen ja 80 artikkelista koostuvan näytteen perusteella jufo-luokituksen logiikkaa on vaikea käsittää. Julkaisufoorumin verkkosivu ei helpota asian ymmärtämistä. Sivuston mukaan tasoluokkaan 1 kuuluu ”tieteellisten tutkimustulosten julkaisemiseen erikoistuneita vertaisarvioituja julkaisukanavia, joilla on tieteenalan asiantuntijoista koostuva toimituskunta”. Vaikuttaa järkeenkäyvältä. Sen sijaan vertaisarvioitujen julkaisujen luokittelu edelleen tasoihin 2 ja 3 on edellä esitetyn vertailun perusteella arveluttavaa, varsinkin kun ylimpään luokkaan nostettujen julkaisujen pitäisi olla paitsi korkeatasoisimpia myös vaikuttavimpia. (Julkaisufoorumi 2018.)

Jufo-luokitusta on kritisoitu alusta lähtien ja

yhtenä selvimmin tämä kävi ilmi keväällä 2012 julkaistusta kannanotosta, jossa kuusikymmentä suomalaista tiedeseuraa toi esiin epäilevän kantansa meneillään olevaa Julkaisufoorumi-hanketta kohtaan (Kannanotto 2012). Sitten luokitusta on kritisoitu siitä, että julkaisujen kategorisointiin perustuva arviointi suosii joitakin tieteenaloja ja vaikuttaa jopa yliopistojen henkilöstörekrytointiin (Hemmilä 2017). Ennen kaikkea se vahvistaa jo olemassa olevia julkaisurakenteita ja -käytänteitä. Perinteisten lehtien on vaikea muuttaa toimintatapaansa ja jufo-järjestelmä tekee puolestaan lähestulkoon mahdottomaksi perustaa uusia open access -julkaisuja, sillä kukapa nyt luokittelemattomassa lehdessä julkaisisi.

Estääkö jufo-luokitus avoimen julkaisemisen yleistymistä?

Jos tarkoituksena on edistää avointa julkaisemista ja siten tiedon vapaata saatavuutta, tapahtuu tämä helpoiten suosimalla julkaisemista open access -lehdissä. Suomalaisen yliopistolaitoksen päärahoittaja eli valtio tuntuu kuitenkin asettavan yliopistoille ristiriitaisia odotuksia. Ei voi odottaa yliopistoilta open access -julkaisemisen suosimista samalla, kun yliopiston rahoitusmalli ohjaa julkaisemaan korkean jufo-luokituksen lehdissä, joista vain ani harva on open access -julkaisu.

Korkeimmassa jufo-luokassa open access -lehtien osuus on vain 2,5 % ja jufo 2 -luokassa 2 %. (Taulukko 3).

Yleistilanne ei ole juuri tätä valoisampi. Ykkös- ja nollatason luokat mukaan lukien julkaisufoorumin kokonaisluettelossa mainitaan huikeat 30 613 lehteä, vuosikirjaa ja proceedings-julkaisua, joista täysin avoimia on vain 2 595, siis 8,5 %. (Taulukko 3.) Jufo 3 -luokassa ainoat ihmistieteiden alaan kuuluvat open access -julkaisut liittyvät aihepiiriltään kieliteknologiaan, keinoälyyn ja kulttuuriantropologiaan.

Jufo-luokittelun tarkoitus on ollut luoda kehikko, jonka avulla voidaan arvioida tieteellisten tuotosten merkitystä. Ratkaisua on perusteltu sillä, ettei parempaakaan tapaa ole tarjolla. Niin ei ehkä ollut, nimittäin paperijulkaisemisen aikakaudella. Nyt on tilanne kokonaan toinen: verkkojulkaiseminen on tehnyt mahdolliseksi seurata yksittäisen artikkelin latauskertojen ja artikkeliin

Jufo-luokitus	Open access	Muut	Yhteensä
3	17	660	677
2	48	2321	2369
1	1990	19354	21344
0	540	5683	6223
Yhteensä	2595	28018	30613

Taulukko 3. Open access -julkaisujen lukumäärä jufo-luokituksen tasojen mukaan esitettyinä (Lähde: Julkaisufoorumi 2018.)

tehtyjen viittausten määrää reaaliajassa. Jopa lukijoiden ja viittaajien jakautuminen maapallolla voidaan helposti selvittää[1].

Jos jufo-luokitus olisi pelkästään ohjeellinen, ongelmaa ei olisi. Rahoitusmalliin kytkettynä siitä on tullut suorastaan tieteen kehitystä haittaava tekijä. Tutkimuksen arvottamista julkaisukanavan mukaan on aiheellisesti kritisoitu, sillä arvostetussa ja vaikutusvaltaisessa lehdessä julkaiseminen ei kerro välttämättä mitään yksittäisen tutkimusraportin arvosta ja vaikutusvallasta (Tuomisto 1999; Stenius 2003; Paasi 2005). Tästä saatiin viitteitä myös edellä esitetyssä vertailussa. Nykymuodossaan jufo-luokitus ei siis auta erottamaan jyvää akanoista. Ainut, mihin jufo-luokittelu varmuudella pystyy, on, että tieteen huipulle tähtäävä suomalainen artikkelituotanto pakotetaan maksumuurin taakse. Esidigitaalisella ajalla tämä ei ollut mikään ongelma, mutta nyt se on.

Suuri harppaus?

Avoimeen julkaisemiseen on liitetty kaksi lupaus, yksi ylevä ja toinen vähän raadollisempi. Yhtäällä korostetaan kansalaisten oikeutta päästä käsiksi tieteelliseen tietoon, toisaalta toivotaan avoimen julkaisemisen keventävän kirjastojen e-julkaisuista aiheutuvia kuluja. Se on kuitenkin jäänyt huomiotta, että open access -julkaisemisen ja modernien hakukoneiden aikakautena tutkimuksen vaikuttavuudella on yhä vähemmän tekemistä julkaisualustan kanssa. Tämä tekee uuden julkaisukanavan perustamisen aiempaa helpommaksi, sillä avoimesti verkossa saatavilla oleva tutkimus löytää kyllä lukijansa, kunhan vain tutkimuksen laatu on kohdillaan.

On valitettavaa, että kotimainen julkaisupolitiikkamme jufo-luokituksineen ja rahoitusmalleineen käytännössä edistää suomalaisen

tiederahoituksen virtaamista ulkomaisten kustannusyhtiöiden ja tiedeseurojen taseisiin. Jos yliopistojen rahoitusmallissa korjattaisiin julkaisujen kertoimia avointa julkaisemista ja kotimaisia julkaisukanavia suosivaksi, muuttuisi kuvio kertaheitolla. Voisiko näin sitten tehdä? Kyllä voisi. Ja kaikkein helpoiten tämä tapahtuu säätämällä julkaisupolitiikkaa niin, että katse siirretään pois peuruuspeleistä.

1980-luvulta lähtien on siviiliorganisaatioissa tällaista tulevaisuuteen suuntautuvaa ajattelua kutsuttu nimellä strategia. Sotahistorian harrastajalle julkisyhteisöjen ja yritysten strategiapaperit ovat kuitenkin nolostuttavaa luettavaa. Toiveita, tavoitteita ja suoranaisia haavekuvia luetellaan estottomasti, mutta varsinaiset toimenpiteet jätetään perustelematta. Seuraavassa on tarkoitus esittää julkaisupolitiikkaa koskeva kuvaus, jota voi hyvin kutsua myös strategiaksi.

Ensimmäiseksi on tehtävä selväksi, miksi yliopisto on oikeastaan olemassa. Halutaanko yliopiston tavoittelevan eräiden ulkomaisten esikuviansa mukaisesti ekselenssiä vai onko tarkoitus tarjota kansalaisille yhdenvertainen mahdollisuus osallistua korkeampaan koulutukseen? Suomessa viimeksi mainittua on pidetty perinteisesti tärkeänä, jotta kansakunnan lahjakkuusreservit saataisiin mahdollisimman kattavasti hyödynnettyä.

Toiseksi on päätettävä, mikä tieteellisessä julkaisemisessa on tärkeintä, meritoituminen ja myyntitulot vai tieteellisen tiedon levittäminen? Tieteellisen pätevyyden tavoittelu ja tiedejulkaisemisen näkeminen liiketoimintana liittyvät sikäli yhteen, että paperikaudella tutkimuksen laatu voitiin määrittää lähinnä julkaisualustan perusteella. Koska tärkein tutkimus julkaistiin tietyissä lehdissä, joita jokaisen vakavasti otettavan tutkijan oli seurattava, arvostetuimpien lehtien tilaushintaa voitiin nostaa lähestulkoon määrättömiin. Näin kootuilla tuloilla tiedeseura saattoi rahoittaa oman alansa tutkimusta. Kun sitten tiedelehdet yksi toisensa jälkeen siirtyivät kaupallisille kustantajille, tämä käytäntö on jatkunut, mutta kuitenkin sillä muutoksella, että merkittävä osa myyntituloista ei enää hyödytä alan tutkimusta vaan kansainvälisten kustantamojen osakkeenomistajia.

Kolmanneksi on ratkaistava, missä lehdissä tieteen tuloksista olisi julkaistava. Pitäisikö suo-

malaistutkimuksesta tiedottaminen siirtää kokonaan ulkomaisiin lehtiin vai onko jatkossa tarvetta myös kotimaisille tiedelehdille? Jufo-luokituksessa korkeimmalle luokitellut lehdet ovat yhtä lukuun ottamatta[2] ulkomaisia ja hyvin usein Yhdysvalloissa tai Britanniassa ilmestyviä. Tarve saada oma artikkeli julkaistuksi arvostetussa ulkomaisessa tiedejulkaisussa saattaa muodostua itsetarkoitukseksi ja suomen kielellä julkaisemista saatetaan jopa kummastella (*Helsingin Sanomat* 2018; Lavery 2014). Toisaalta, ulkomaisiin lehtiin hajautuneena suomalaistutkimuksen suuret linjat, kuten koulukunnat ja erityiset tutkimusintressit, jäävät hahmottumatta. Kotimainen lehti mahdollistaa kokonaiskuvan saamisen täkäläisestä tieteenteosta ja tutkimussuuntauksista.

Jos edellä kuvatut valinnat osuvat ensimmäisenä annettuihin vaihtoehtoihin, mitään ei tarvitse tehdä ja jufo-luokitteluja nykyisin kriteerein voi jatkaa entiseen tapaan. Jos sen sijaan päädytään toisena annettuihin vaihtoehtoihin, nykyistä julkaisupolitiikkaa täytyy muuttaa arkailematta. Tämä ei kuitenkaan onnistu tiedeyhteisön sisäisellä päätöksellä, sillä kyse ei ole vain julkaisupoliittisesta vaan ennen kaikkea tiedepoliittisesta ratkaisusta. Julkaisemiseen liittyvien käytänteiden muuttaminen ei ole mahdollista puuttumatta samalla tutkimustyötä ohjaaviin rahoitusmekanismeihin.

Asetetaanpa julkaisupolitiikalle tavoite: Suomessa julkaistaan kansainväliselle lukijakunnalle suunnattuja tiedelehtiä, joita arvostetaan tiedepiireissä. Jotta tuo strateginen tavoite saavutettaisiin, tiettyjen reunaehtojen on täyttyvä:

1. Julkaisujen on oltava avoimia (*Creative Commons* -lisenssi).
2. Toimitustyö ja vertaisarviointi on rinnastettava artikkelien kirjoittamiseen.
3. Yliopistojen rahoitusmallissa on suosittava open access -lehdissä julkaisemista.
4. Toimitustyöstä aiheutuvia kustannuksia on subventoitava.
5. Lehdille on tarjottava yhteinen julkaisualusta.

Lisäksi kaikilla suomenkielellä julkaistuilla lehdillä on oltava englanninkielinen rinnakkaisjulkaisunsa. Seuraavassa esitän lyhyet perustelut edellä esitetyille reunaehdoille.

Julkaisujen on oltava avoimia. Jos Suomi haluaa profiloitua kansainväliselle lukijakunnalle suunnattujen tiedelehtien kustantajana, merkitsee tämä sitä, että julkaisuissa ilmestyneiden artikkeleiden täytyy olla helposti kaikkien saatavilla. Nykypäivän tutkijat eivät enää lue niinkään yksittäistä lehteä vaan hakukoneiden tietokannoista esiin nostamia artikkeleita (Willinsky 2006, 56). Siksi artikkelien helppo saatavuus on aloittavalle lehdelle välttämättömyys. Jos samasta julkaisusta löytyy useampia lupaavia artikkeleita, alkaa lehtikin kiinnostaa ja samalla sen arvostus lisääntyy.

Toimitustyö ja vertaisarviointi on rinnastettava artikkelien kirjoittamiseen. Tiedeyhteisö toimii paljolti pyyteettömän talkootyön varassa. Tieteentekijät järjestävät tutkijatapaamisia ja seminaareja sekä arvioivat lehden tarjottuja artikkeleita ja toimittavat kokoomateoksia ja tiedelehtiä. Nykyinen yliopiston rahoitusmalli ei tätä työtä huomioi. Itse asiassa, omaa etuaan ajattelevan tieteen tekijän kannattaa kieltäytyä kaikesta ylimääräisestä ja keskittyä siihen olennaisimpaan eli artikkelien tuottamiseen. Toisaalta, ilman tuota näkymätöntä työtä konferenssit jäisivät järjestämättä ja artikkelit julkaisematta. Yksi open access -julkaisemisen ongelma saa ratkaisunsa, jos toimitustyö rinnastetaan artikkelin kirjoittamiseen. Esimerkiksi päätoimittaja voisi saada yhden jufo 3 -luokan julkaisun jokaisesta hänen valvonnassaan julkaistusta lehden numerosta ja rivitoimittaja voisi puolestaan saada yhtä jufo 2 -tasoa vastaavan julkaisun kahdesta artikkelista, jonka toimittamiseen hän on osallistunut. Jokainen vertaisarvio puolestaan laskeutuisi jufo 1 -tason julkaisuksi.

Yliopistojen rahoitusmallissa on huomioitava vain open access -lehdissä julkaistut artikkelit. Kun otetaan huomioon, että pääosa suomalaisten yliopistojen rahoituksesta tulee valtiolta, on ymmärrettävää, että tutkimusten tulosten halutaan olevan muidenkin kuin yliopistoväen saatavilla. Tämä varmistetaan suosimalla open access -julkaisemista ja tehokkaimmin tämä tapahtuu muuttamalla yliopistojen rahoitusmallia.

Toimitustyöstä aiheutuvia kustannuksia on subventoitava. Tieteelliset seurat ovat perinteisesti rahoittaneet kustannustoimintaa jäsenmaksuilla, jolloin vastavuoroisesti jäsenetuna on tarjottu seuran lehteä alennettuun hintaan. Avoimeen

julkaisemiseen siirryttäessä tämä houkutin poistuu, mikä on merkitsevä jäsenmaksutulojen vähenemistä. Kirjoittajilta perittävä käsittelymaksu on yksi tapa rahoittaa lehden toimitustyötä. Ratkaisu ei ole ongelmaton, etenkin jos kyseessä on entuudestaan tuntematon julkaisu. Jos on tarkoitus edistää suomalaista, kansainväliselle lukijakunnalle suunnattua avointa julkaisemista, verkkojulkaisemisesta aiheutuvia kuluja ei ainakaan toiminnan alkuvaiheessa pidä ryhtyä kattamaan kirjoittajamaksuilla. Yksinkertaisinta olisi, että toimitustyöstä aiheutuvat kulut korvattaisiin osana yleistä tiederahoitusta.

Lehdille on tarjottava yhteinen julkaisualusta. Verkossa vapaasti luettavissa olevan tiedelehden on kyettävä osoittamaan tieteellinen pätevyytensä voidakseen näin erottua lehdistä, joissa maksua vastaan on hyväksytty julkaistavaksi silkkää hölyn-pölyä (Gilbert 2009; vrt. Rice 2013). Tällaisia yksinomaan rahastukseen keskittyviä verkkolehtiä oli vuoden 2017 loppuun mennessä tunnistettu reilu tuhat kappaletta (Beall's list 2017). Yksi tapa erottautua on siirtyä open access -julkaisuna jonkin kaupallisen kustantamon leiriin. Tällöin kustannusyhtiö on jonkinmoinen laadun tae samalla, kun lehti saa käyttöönsä julkaisualustan ja toimitustyötä helpottavan ohjelmapaketin. Suomessa on nyt tarjolla myös toisenlainen verkkojulkaisemista helpottava alusta, journal.fi, jonka ylläpitäjä ja samalla laadun tae on Tieteellisten seurain valtuuskunta. Tämä reunaehto on siis jo täytetty.

Edellä on hahmoteltu julkaisupoliittista strategiaa, jonka seurauksena Suomeen syntyisi lyhyellä ajalla useita kansainväliset mitat täyttäviä open access -julkaisuja. Niihin voidaan saada parhaiden suomalaistutkijoiden parhaat artikkelit julkaistavaksi, kunhan vain yliopistojen rahoitusmallia ja lehtien jufo-luokituksia säädetään sopivasti. Tämän seurauksena lehtien arvostus on väistämättä kohoava. Jos näin ei tapahdu, silloin suomalaisissa yliopistoissa tehty tutkimus ei vastaa julkisuuskuvaansa.

Onko tällainen lehti uudistus mahdollinen?

Kyllä on. Itsenäisyyden alussa maassamme perustettiin lukuisia kansainväliselle lukijakunnalle suunnattuja tiedelehtiä. Suomalainen tutkimus tahtoi kansainvälistyä ja se myös teki niin. (Saxén

2000.) Ero nykyhetkeen on kuitenkin selvä: ennen sotia suomalainen tutkimus esittäytyi maailmalle omana kokonaisuutenaan, jolloin ulkopuolisen oli kohtalaisen helppo selvittää, mitä Suomessa tutkitaan ja millaista osaamista täällä on. Sotien jälkeen tarjolla olleet atlas-stipendit edistivät tutkijaverkostojen rakentamista Yhdysvaltain suuntaan, mikä myös johti tieteen kielen vaihtumiseen saksasta englanniksi. Tämän seurauksena nämä järkiään saksankieliset julkaisusarjat menettivät merkityksensä ja suurin osa niistä lakkautettiin. Tilalle ei tullut englanninkielisiä tiedelehtiä, joten vastedes suomalaista tutkimusta julkaistiin joko ulkomaisissa lehdissä englanniksi tai sitten kotimaisissa lehdissä suomeksi tai ruotsiksi.

Jälkikäteen on helppo sanoa, että kotimaisten julkaisusarjojen alasajo oli virhe. Toisaalta, yliopistojen väliseen julkaisusarjojen vaihtoon perustuva tiedonsiirto oli tuolloin jo väistymässä tilausmaksuihin perustuvan tiedejulkaisemisen tieltä. Pienen maan pieni julkaisusarja ei olisi kyennyt kilpailemaan tilaajista tunnettujen lehtibrändien kanssa. Nyt tilanne on kuitenkin kokonaan toinen. Avoin julkaiseminen ja hakukoneet mahdollistavat kiinnostavien artikkelien poimimisen pelkän teeman perusteella. Siksi nykypäivänä olisi mahdollista ja järkevääkin julkaista tutkimusta kansainväliselle lukijakunnalle suunnatuissa kansallisissa sarjoissa, jolloin tekstien aihepiirejä ei tarvitsisi muokata esimerkiksi brittiläisen lehden päätoimittajan ja toimituskunnan makumieltymyksiä vastaavaksi. Mahdollisuus irtautua muualla määritetyistä oikean tutkimustavan rajoista tarjoaa samalla tilaisuuden kehittää omaperäisiä lähestymistapoja ja tehtävänasetteluja. Kansalliset tiedejulkaisut voisivat näin tulla osaksi laajempaa Suomi-brändiä.

Viitteet

- [1] Esimerkiksi Sagen lehdissä käyttäjäseuranta on toteutettu esimerkiksi, ks. <http://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2053168014534649>
- [2] Loistavana poikkeuksena on vertailevan uskontotieteen alaa edustava *Temenos*, joka kaiken lisäksi on mukana avoimen julkaisemisen [journal.fi](http://journal.fi/temenos)-alustalla. <https://journal.fi/temenos>

Kirjallisuus

- Beall's list of predatory journals and publishers, 21.12.2017 päivitetty verkkosivuversio <https://beallist.weebly.com/>
- Bull, M. 2016. Open access and academic associations in the political and social sciences: threat or opportunity? *European Politi-*

- cal Science*, 15(2), 201–210. <https://doi.org/10.1057/eps.2015.88>
- Gilbert, N. 2009. Computer-generated manuscript accepted for publication in open-access journal. Editor will quit over hoax paper. Published online 15 June 2009. *Nature*. doi:10.1038/news.2009.571 <https://www.nature.com/news/2009/090615/full/news.2009.571.html>
- Gowers, T. 2017. Another journal flips. Gowers's weblog <https://gowers.wordpress.com/2017/07/27/another-journal-flips/#more-6336>
- Helsingin Sanomat 2018. Jaako Hämeen-Anttila sanoi, ettei suomeksi kannata julkaista tiedettä – Professori: ”Herättää kysymyksiä, jos julkaisee pelkästään suomeksi”. *Helsingin Sanomat*, Kulttuuri. 3.1.2018. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-200005511599.html>
- Hemmilä, I. 2017. Suomalainen tiederahoitus suosii tiettyjä aloja toisten kustannuksella. *Turun yliopitilehti* 22.3.2017.
- Ilva, Jyrki ja Lilja, Johanna 2014. *Kotimaiset tieteelliset lehdet ja avoin julkaiseminen: selvitys mahdollisista rahoitusmalleista*. Tieteellisten seurain valtuuskunnan verkkojulkaisuja 2. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/102279/Kotimaiset_tieteelliset_OA.pdf?sequence=2
- Julkaisufoorumi 2018. Kokonaisluettelo, Excel-taulukko <https://www.tsv.fi/julkaisufoorumi/haku.php> (luettu 8.1.2018)
- Kannanotto 2012. Monipuolisen ja -muotoisen tieteellisen julkaisutoiminnan puolesta. Kuudenkymmenen tieteellisen seuran kannanotto. Luettavissa muun muassa osoitteessa http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/Lausunnot%20ja%20kannanotot/kannanotto_lopullinen.pdf
- Lagoze, C., Edwards, P., Sandvig, C. ja Plantin, J.-C. 2015. Should I Stay or Should I Go? Alternative Infrastructures in Scholarly Publishing. *International Journal of Communication*. Vol. 9, 1052–1071.
- Larivière V., Haustein S. ja Mongeon P. 2015. The Oligopoly of Academic Publishers in the Digital Era. *PLoS ONE* 10(6): e0127502. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0127502>
- Lavery, J. 2014. Suomen tulevaisuus tieteen kielenä. *Tietees-sä tapahtuu* 32 (3), 30–33. <https://journal.fi/tt/article/download/41562/10655/>
- OECD 2017. Education at a Glance 2017. OECD Indicators. <http://www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm>
- OKM 2015. Ehdotus yliopistojen rahoitusmalliksi 2017 alkaen. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2015:19. Saatavilla verkossa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75157/tr19.pdf?sequence=1>
- Paasi, A. 2005. Impakti-pisteitä ja symbolista väkivaltaa? *Tietees-sä tapahtuu* 24 (3), 50–56. <https://journal.fi/tt/article/download/56634/18778/>
- Rice, C. 2013. Open access publishing hoax: what Science magazine got wrong. *Guardian*. Higher Education network, Blog. <https://www.theguardian.com/higher-education-network/blog/2013/oct/04/science-hoax-peer-review-open-access>
- Saxén, L. 2000. Suomen tiede maailmalla (pääkirjoitus). *Tietees-sä tapahtuu*, 18 (8). <https://journal.fi/tt/issue/view/4121>
- Stenius, K. 2003. Journal impact factor – mittari joka vahvistaa tutkimusmaailman hierarkiaa. *Tietees-sä tapahtuu*, 21 (7), 35–39. <https://journal.fi/tt/article/view/57295/19328>
- Tieteellisten kirjastojen tilastotietokanta. Verkkolähde <https://yhteistilasto.lib.helsinki.fi/?orgs=56&years=2016&stats=1%2C2%2C3%2C4%2C5%2C6%2C48%2C491%2C498#results>
- Tuomisto, J. 1999. Sitaatio- ja impaktiluvut – isäntä vai renki? *Duodecim* vol 115 (2). <http://www.duodecimlehti.fi/lehti/1999/2/duo90013>
- UEF 2016. Itä-Suomen yliopiston kirjaston vuosikertomus 2016. Pdf-tiedosto ladattavissa osoitteessa http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2499-5/
- Willinsky, J. 2006. *The access principle. The case for open access to research and scholarship*. The MIT Press.

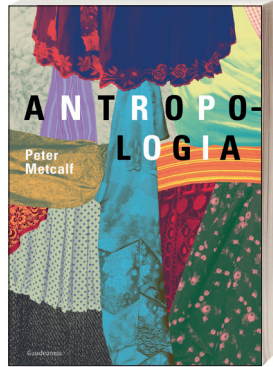
Kirjoittaja on yliopistonlehtori Itä-Suomen yliopistossa.

Syksyn uutuuskirjat Gaudeamuselta

TERVETULOA
VERKKOKAUPPAAMME
GAUDEAMUS.PIKAKIRJAKAUPPA.FI

Pauli Juuti
Huono johtaminen
Huonoa johtamista ehkäistään parhaiten murtamalla siihen liittyviä tabuja. Silloin johtamisesta on mahdollista puhua avoimesti ja kielteisäkin asioita voidaan käsitellä loukkaantumatta.

Peter Metcalf
Antropologia
Esimerkit antropologian merkittävimmistä oivalluksista osoittavat, kuinka tärkeää muunlaisten kulttuurien tuntemus on sekä toisten että oman yhteiskunnan ilmiöiden ymmärtämisessä.

Mikko Heikka
Uskonnot kohtaavat
Jos eri tavalla uskovat oppivat olemaan "paremmin eri mieltä", synnytetään luottamusta ja kunnioitusta. Ne ovat välttämättömiä, kun halutaan rakentaa rauhaa ja parempaa maailmaa.

Pekka Valtonen
Kosmopoliitteja ja kansallismielisiä
Teos tarjoaa vivahteikkaan kuvan henkisestä ilmapiiristä ja aatteiden kamppailusta nuorena itsenäisessä Suomessa. Usein jakolinjat määräytyivät yksittäisten kiistakysymysten mukaan.

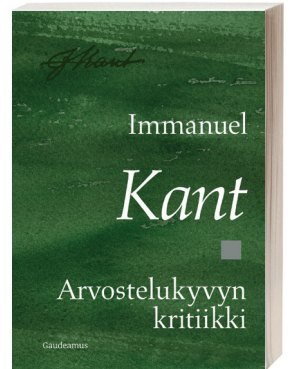
Jarno Hietalahti
Huumorin ja naurun filosofia
Huumori kietoutuu ihmiselämän kaikkiin puoliin, mutta nauru ei kau tyhjiössä. Huumori voi palvella vallan välineenä mutta yhtä lailla tarjota kanavan valtaapitävien arvosteluun.

Massimiano Bucchi
Kuinka voitetaan Nobelin palkinto
Teos sukeltaa Nobelin tiedepalkintojen historiaan niiden voittajien matkassa. Maailman kuuluisin palkinto on vuodesta 1901 asti rakentanut kuvaa tieteestä ja sen tekijöistä, keksinnöistä ja kehityksestä.

Juho Kuorikoski
Pelitaiteen manifesti
Pelaaja itkee, nauraa ja liikuttuu tehdessään valintoja pelin mikrokosmoksessa. Parhaimmillaan pelit saavat pelaajan kyseenalaistamaan, kysymään ja ottamaan kantaa. Teos uppoutuu pelien maailmaan uudesta näkökulmasta.

Immanuel Kant
Arvostelukyvyyn kritiikki
Kantin kriittisen filosofian kolmas ja viimeinen osa on estetiikan kiistaton klassikko. Se antaa ihmiselle paikan maailmassa tiedonjanoisena, toimivana ja tuntevana olentona.